

İSLAM ve DEMOKRASİ ÜZERİNE

Hamza ATEŞ¹

İslam ve Demokrasi ilişkisi, son yüzyılda en fazla tartışılan ancak üzerinde hala bir konsensusa ulaşılamayan konular arasında bulunmaktadır (Binnebi, 1992). Sadece İslam ülkelerinde değil, Batılı ülkelerde de gerek akademik gerekse popüler düzeyde sürekli tartışılmasına rağmen, bu tartışmanın fazla bir sonuç üretmediği, dahası bu tartışmanın kendisinin de sağlıklı olarak yapılamadığı gözlenmektedir. Bazı yazarlar demokrasinin İslam'la tamamen çeliştiğini anlatırken, bazıları da ikisi arasında tam bir uyumun varlığını anlatmaya çalışmaktadır (Akyol, 2013).

İslam ve demokrasi neden bu kadar tartışılmaktadır? Bu sorunun cevabı, her şeyden önce bu ikisinin bir araya gelip gelemeyeceği, gelse bile birbirleriyle uyumlu olup olmayacakları hakkındaki tereddütlerde yatmaktadır. Her ne kadar başka dinlerin, örneğin Hristiyanlığın demokrasi ile uyumlu olup olamayacağını sorgulayan akademik çalışmalar bulunsa da, bu konu İslam-demokrasi tartışması kadar yoğun bir tartışma alanı olmamıştır.

Özellikle Batılı entellektüeller ve siyasa yapımcıların büyük bir kısmı ile İslam dünyasındaki seküler/laik aydınlar, İslam'ın sadece inanç esaslarını va'z eden değil, aynı zamanda dünyevi bir çok hususu da düzenleyen bir din olması dolayısıyla, devlet hayatı ve gündelik dünyevi işlerin tamamen insan iradesi ile dizaynına dayanan demokrasi ilkesi ile uyuşmadığını, demokrasinin sadece seküler toplumsal düzenlerde yaşayabileceğini, insanların kendi irade, akıl ve bilgi birikimlerine dayalı olarak alacağı kararların bir yerde ilahi irade ile çatışacağını, bu nedenle bu ikisinin bir arada yaşamasının zor, hatta imkansız olduğunu ifade etmektedirler.

Batı'daki sayıları görece az bir entellektüel grubu (Esposito ve Voll, 1996; Lewis, 1996) ile İslam dünyasında sayıları hatırı sayılır bir orana ulaşan ve etkileri giderek artan bir grup entellektüel (Fazlurrahman, 1986; El Efendi, 1989, Bin Nebi, 1992) ise, özetle

- a. İslam ve demokrasinin bir birinin zıddı veya alternatifi olmadığını,
 - b. İslam'ın bir din olarak kendi kulvarında işlev görürken, demokrasinin de İslam ülkelerinde halkın (ümme) çoğunluğunun iradesi ile yönetim ve
- 1 Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. e-mail: hamza.ates@medeniyet.edu.tr

istişare ile yönetim (şura) uygulaması olarak rahatlıkla bulunabileceğini,

c. İslam'ın bir din olarak çoğunlukla kabul edildiği, hatta siyasal/idari mekanizmalarda belirleyici bir konuma yükseldiği ülke ve toplumlarda da pratikte demokratik bir yönetimini uygulanabileceğini,

d. Batılı anlamda demokrasinin gelişimi ile Hristiyan Avrupa toplumlarının toplumsal/siyasi gelişimleri arasında bağ bulunması nedeniyle Batılı demokrasinin çeşitli kültür ve dinler açısından nötr olmayıp Hristiyan değerler ile yakın irtibatlı olduğu, bu nedenle başka din ve kültürlerin de kendi demokrasi anlayışlarını, demokrasinin özünden ayrılmadan, geliştirebileceklerini iddia etmektedirler.

“İslam demokrasi tartışmalarına genel olarak bakıldığında, en önemli tartışma boyutunun, hâkimiyet meselesinde odaklandığı görülmektedir. En ciddi tartışma da bu kavram etrafında dönmektedir. Demokrasi karşıtlarına göre, hâkimiyeti “kayıtsız şartsız millete” veren bir yönetim, İslami bir yönetim olamaz. Onlara göre, Kur'an'da birçok ayet, çoğunluğa uyulduğu halde insanın sapacağını belirtir. *Demokrasiyi savunangrubagöreiseAllah'ın yasalarından dayanan bir demokratik sistem, İslami bir sistem olabilir. Müslümanlar, liberal ve laik bir felsefi arka plana dayanan demokrasi uygulamak zorunda değildir. Kendi değerleri çerçevesinde bir demokrasi inşa etmelidirler. Bu noktada demokrasiye ilişkin anlama biçiminde farklılık göze çarpmaktadır. Birinci gruba göre demokrasi sadece bir yönetim mekanizması değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı, klasik Yunan tecrübesi, aydınlanma ve onun getirmiş olduğu hümanizm felsefesi üzerinden oluşturulmuş bir yaşam felsefesidir. Temel dayanağı hümanizm ve liberal değerlerdir. İkinci grup ise demokrasiyi daha ziyade bir yönetim mekanizması olarak tanımlamaktadır. Nasıl ki liberal demokrasi veya sosyal demokrasi varsa, İslami bir demokrasi de mümkündür. Cabiri'ye göre demokrasi beşeri egemenlikte ortaklıktır. Dolayısıyla Allah'ın egemenliğine ortak olmak gibi bir durum söz konusu değildir” (Koyuncu, 2015, s. 721).*

İslam'ın bir din olarak inanç esaslarının yanında dünyevi bir takım hükümler de va'z etmiş olduğu bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim'de dünyevi

konulara ilişkin ve sadece devletlerin uygulayabilecekleri bazı emirler bulunduğu gibi, İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV) de, din elçisi olarak inanç ve bireysel ameller konusunda örnek olmanın yanında, fiilen bir devlet kurarak dünyevi/siyasal/idari/toplumsal konularda da bir çok uygulamaya imza atmıştır. Hayatının Mekke döneminde kısmen, Medine döneminde ise tamamen gerek yakın çevresi ve içerisinde yaşadığı toplum, gerekse diğer toplumsal/siyasi unsurlar tarafından bir devlet kurucusu siyasi lider olarak görülmüştür.

Ancak, özellikle İslam ve demokrasi tartışmasında göz önünde tutulması dileğiyle, şu hususun altını çizmekte fayda bulunmaktadır: Kur'an her hangi bir yönetim biçiminin adından bahsetmemiş ve insanlara genel olarak uygulamaları gereken bir yönetim biçimi emretmemiştir. Kur'an'da bulunan toplumsal işlere ilişkin ayetlerde bu hususta açık ve net bir emir bulunmamaktadır. Bununla beraber, yöneten ve yönetilenlerin hak ve sorumlulukları, yönetimde uygulanacak etik ilkeler, müslüman yöneticilerin sahip olmaları gereken nitelikler ve benzeri alanlarda yönetsel ilkeler olarak değerlendirilebilecek bir çok husus bulunmaktadır. Bu durum, ilke olarak, İslam'ın devlet/siyaset/kamu yönetimi alanlarına önem verdiği, yönetime ilişkin adalet ve şura gibi bazı vazgeçilmez ilkelerin yanında bazı tavsiyelere de yer verdiği, ancak yönetim modeli konusunu dönemin ihtiyaçlarına, insanların kültürel yapısına, oluşan siyasi şartlara, zamanın ve coğrafyanın getirdiği imkan ve zorunluluklara göre (yukarıda bahsedilen temel ilke ve esaslara aykırı olmamak kaydıyla) insanlara bıraktığı sonucuna ulaşılabilir.

İslam belirli bir yönetim modeli getirmemiş ve temel bazı ilkeler koymak ve bazı tavsiyeler yoluyla dünyevi/siyasi/idari işlerde inanan insanların iradelerini ön plana çıkarmış olduğuna göre, "İslam'ın getirdiği zorunlu ilkeler ve tavsiyeler arasında demokrasi ile çelişen hususlar bulmak mümkün müdür?" sorusuna cevap vermek, bu konuda tartışmayı bir ileri safhaya taşıma bakımından anlamlı olacaktır.

Her ne kadar burada yer kısıtı nedeniyle bu konunun ayrıntılarını tartışmak mümkün değilse de, yukarıda sorulan soruya verilecek en makul yanıtlardan birisi, demokrasinin tarihi süreç içerisinde batılı değerlerle harmanlanarak gelişmiş ve uygulamada Batı Medeniyeti'nin ilke ve kurumlarının taşıyıcısı konumu dolayısıyla yapılabilecek meşru itirazlar saklı kalmak şartıyla, kavram ve içerik olarak demokrasinin müslümanların çoğunlukta olduğu ve İslam hukukunun uygulandığı

toplumlarda uygulanmasının önünde bir engel bulunmadığı, hatta İslam'ın zorunlu veya tavsiye niteliğindeki prensiplerinin önemli bir kısmının, demokrasi ile amaçlanan insan iradesine dayalı toplumsal düzen ve siyaset/yönetime halkın katılımı ilkelerini hayata geçirmeyi hedeflediğidir.

Tabii olarak, Hz. Muhammed devrinde değil sadece Arabistan yarımadası ve Ortadoğu'da, Avrupa'da da demokrasi kavramı olarak fazla bilinmemekte idi (Kedourie, 1994). Avrupa'da demokrasi her ne kadar Eski Yunan kaynaklı ise de, Avrupa'da daha Milattan önceki asırlarda önemini kaybetmiş, fiilen siyasi ve toplumsal alanlarda belirleyici bir ilke haline gelmesi yakın yüzyıllarda gerçekleşmiştir (Paley, 2002). Dolayısıyla, isim ve kavram olarak "demokrasi" İslam'ın ilk yüzyıllarında kullanılmamıştır.

Ayrıca, yönetim modeli tercihinde özellikle siyasi/idari/toplumsal kültürün tartışılmaz bir yeri vardır. Bu nedenle, İslam tarihinin değişik zaman dilimlerinde müslüman ülkelerde farklı siyasi/idari modellerin uygulandığı görülmektedir. Örneğin, "Hulefa-i Raşidin" denen ilk 4 halife döneminde genel olarak devlet işlerinde demokrasi benzeri mekanizmalar denenmiş, "şura" ilkesi genel olarak devlet işlerinde uygulanmış ve bazı halifeler seçim ile iş başına gelmişlerse de, bu dönemde her bir halifenin seçim usulünün farklı olduğu görülmektedir. Ortalama 30 yıl kadar süren bu dönemden sonra da babadan oğula geçen devlet başkanlığı sistemine geçilmiş ve seçim usulü hemen hemen tümünden terk edilmiştir. İstişare mekanizmaları ise, devlet başkanlarının veya il valilerinin tercihlerine bırakılmıştır.

Tam demokratik olmasa da seçim usulünden saltanat sistemine geçişte, zamanın hakim siyasi/toplumsal kültürünün büyük etkisi olmuştur. Çevrede bulunan diğer toplum ve devletlerle iletişimin bu sonuca katkısı yadsınamaz. Ayrıca, İslam tarihinin aslında "müslümanların tarihi" olduğu, her hangi bir müslüman devlette uygulanan bir yöntemin doğrudan "İslami" lik sıfatı kazanamayacağını unutmamak gerekmektedir. Çünkü, özellikle Hz. Peygamber'den bir kaç yüz yıl sonra yazılmaya başlayan devlet yönetimine ilişkin çeşitli kitapların da dönemlerinin siyasi iradesinin görüşlerini yansıtmakta öteye pek nadir geçebildiği malumdur. Kısaca, İslam-demokrasi ilişkisine olumlu bakanlar kendilerine dayanak olarak İslam tarihinde oldukça sınırlı sayı ve ölçekte uygulama bulabilmektedirler.

Ancak, Hz. Muhammed (SAV) dönemindeki uygulamaların, kendisinin “ilahi mesajları insanlara ileten elçi”, ve “insanlar için en iyi örnek” konumu nedeniyle bağlayıcılığı bulunmaktadır. Bu durum, Kur’an-ı Kerim ile birlikte Sünneti (Hz Peygamber’in uygulamaları) de İslam için bir kaynak haline getirmektedir. Sünnette ise, demokrasinin kural ve amaçlarına uygun olduğu ifade edilebilecek bir çok örnek bulmak mümkündür.

Örneğin, Hz. Muhammed’in «bey’at» adı verilen ve her kadın ve erkeğin, yöneticilerle karşılıklı görev ve sorumluluklarını kabul ettiklerine dair bir sözleşme uygulamasını hayata geçirmesi, demokrasinin en önemli unsurlarından birisi olan halkın yönetime katılması ve yöneticilerini kendi hür iradesiyle seçmesi konusunda başvurulabilecek İslami bir yöntem olarak kabul edilebilir. Bey’at uygulamasına yapısal bazı değişikliklerle Osmanlı döneminde kadar zaman zaman farklı ülkelerde başvurulmuştur. Bey’at ilkesi, yönetici konumuna gelmenin zorbalık veya silah kullanma yoluyla değil, halkın gönüllü iradesine bağlı olmasını gerektirir (Sarıgül, 2016) ki, bu çerçevede İslam’ın yönetsel anlamdaki zorunlu ilkelerinden birisi olan “adalet” ilkesi ile de yolu kesişir. Güney (2005, s. 349), İslam’ın bir diğer temel prensibinin, demokrasi ile ilişkisini şöyle ifade etmektedir: *“Demokrasinin (daha doğrusu demokrasinin değer boyutunu da içeren çağdaş demokrasinin) en belirgin özelliklerinden birisi olan hukukun üstünlüğü ilkesi, İslam’ın en belirgin özelliklerinin başın-da gelir. İslam’da hukukun üstünlüğü ilkesi modern anlamını da içerek ve adil yargılanmayı ve hukuk önünde eşitliği de kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Birincisi, modern anlamda ve İslam’da hukukun üstünlüğü ilkesi, hukukun herkes ve her kurum için geçerli olması ve kararın ona ait olması anlamına gelir. İslam aynı zamanda cezanın kanunsuz olamayacağı, herkesin kanun önünde eşit olduğu tezini de vurgular”*.

Demokrasi, kurumsal olarak devlet başkanlığının seçimi ile değil, çeşitli devlet işlerinde danışma ve kural koyma işlerini yürüten yasama işlevi ile ilgilidir. Örneğin, demokrasinin beşiği sayılan İngiltere’de devlet başkanlığı makamı seçimle değil, babadan evlada intikal eder. Ama bu durum İngiltere’yi demokratik olmaktan alıkoymaz, çünkü bu ülkede yasama organının bir kanadı seçimle gelir. İslami hukuk ilke ve prensiplerine önem verilen müslüman ülkelerde de, demokrasiyi kurumsal olarak işletecek bir yasama ve danışma meclisinin bulunması mümkün olduğu gibi, İslam tarihinde de “Şura kurumu” adıyla genellikle böyle bir meclis hep olmuştur. Bu meclisin işlevsel kılındığı dönemlerde devlet işleri buralarda yapılan istişareler ile yönlendirilmiş ve devlet yönetiminde

çoğulculuk bu yöntemle sağlanmıştır. Zaten “Onların işleri, aralarında danışma ile” (Şûrâ: 95/38) ayeti de, müslümanların hem kendi aralarındaki işlerde, hem de devlet işleri ve diğer toplumsal işlerde böyle bir işleyişi öngören bir emir durumundadır. Bu nedenle, Hz. Muhammed ve dört halife döneminde şura kurumunun oldukça işlevsel durumda olduğu görülmektedir: “Hz. Peygamber (asm)’in sahabeyle istişaresinde dikkati çeken hususlardan biri; herhangi bir karara vardığı zaman, bu kararının Kur’an’ın bir emri mi yoksa kendi düşüncesiyle aldığı bir karar mı olduğunun, kendisine sorulmasıdır. Kur’an emri olursa, -bağlayıcılık ifade ettiği için- o emir yerine getirilir, ancak Hz. Peygamber’in kendi kararı olursa, bu karar üzerinde sahabe kendi görüşlerini ona aktarırlardı. Bedir harbinden sonra alınan esirlerin, hangi şartlarla serbest bırakılacağı, namaza davetin (ezanın) nasıl uygulanacağı, Hendek harbinde Medine’nin nasıl savunulması gerektiği gibi konular, Hz. Peygamber (asm)’in istişare anlayışının en çarpıcı örnekleridir” (sorularlaislamiyet, 2017).

Ancak, günümüzde İslam-demokrasi ilişkisini yukarıda anlatılan netlikte anlamayı zorlaştıran olgu, Türkiye ve Malezya gibi az sayıda müslüman-çoğunluklu ülkede demokratik uygulamalar görece yerleşmiş durumdayken, bu ülkelerin çoğunda demokrasinin bulunmaması ve otoriter rejimlerle yönetilmeleridir. “İlginç olan ise, bu rejimlerin hepsinin bir şekilde dini kullanarak meşruiyetlerini sağlamaya çalışması ve önemli oranda başarılı olmasıdır” (Akyeşilmen, 2013, s. 339). Ancak, şu anda geçerli bir durum olan müslüman ülkelerin çoğunlukla demokrasi ile yönetilmemesinden hareket edilerek, İslam ülkelerinde demokrasinin doğası gereği olamayacağını ileri sürmek, oldukça yanıltıcı olacaktır.

“Neden İslam ülkelerinde demokrasi yoktur?” sorusu, yanlış, en azından eksik bir sorudur. Çünkü, günümüzdeki pratikten hareketle diğer yaygın dinlere mensup milletlerin yaşadığı coğrafyanın en azından bir kısmında da benzeri bir durum söz konusudur. Soru bir kez yanlış sorulduğunda, cevaplarda çelişki olması da doğaldır. “Neden Hristiyanlık ile demokrasi ya da Budizmle demokrasi arasındaki sorun fazla tartışma konusu olmazken, İslam ile demokrasi arasındaki ilişki sorun olarak ileri sürülmektedir? Demokratik olan İsevi ya da Musevi midir? Böyle bir önerme mümkün müdür? Aynı şekilde “demokratik olan İslami midir?” gibi bir soruya cevap aramak da anlamsızdır. Müslüman ülkelerin çoğunluğunun demokratik olmamasından hareket edilerek, İslam’ın demokratik olmadığı sonucuna varmak da ne akademik ne de rasyonel bir çıkarımdır. Burada bir korelasyondan bahsedilse bile bir neden-sonuç ilişkisi kurmak zordur” (Akyeşilmen, 2013, s. 341).

Günümüz dünyasında siyasi ve dini coğrafya birlikte incelendiğinde, aslında demokratiklik eğilimi ile İslam dahil olmak üzere her hangi bir din arasında doğrudan ilişki bulunmadığı, olsa olsa bir takım sosyo-ekonomik ve kültürel değişkenler ile tarihi gelişimin ülkelerin demokratik sisteme geçişleri konusunda daha fazla etkili olduğu görülecektir. Örneğin, halen yer yüzünde 206 adet devlet bulunduğu bilinmekle birlikte, Birleşmiş Milletler tarafından tanınan devlet sayısı 195'tir. Bu devletlerden İslam İşbirliği Teşkilatı'na (İİT) üye olanların sayısı 57'dir (<http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR,132210/islam-isbirligi-teskilati-iit.html>). Bu durumda, yeryüzündeki ülkelerin sadece % 29'u İslam ülkesi (müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülke anlamında) durumundadır.

The Economist Dergisi (2015)'nin yaptığı bir araştırmaya göre, 2015 yılında incelenen 167 ülke arasında işleyen demokrasi ile yönetilen ülke sayısı 20, kusurlu demokrasi ile yönetilen ülke sayısı 59, karma rejimle yönetilen ülke sayısı 37 ve otoriter rejimle yönetilen ülke sayısı ise 51'dir. Bu durumda, dünya devletlerinin sadece 12'si tam demokrasi ile yönetildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, eğer İslam dini ile demokrasi arasında olumsuz bir korelasyon kurulursa, tüm İslam ülkelerini demokratik olmayan kısımda kabul etsek bile, demokratik olmayan veya iyi işlemeyen demokrasiye sahip olan dünya devletlerinin % 88'i gibi bir oran içerisinde İslam ülkeleri dışında kalan % 59'luk kısım nasıl açıklanabilir?

Özetle, ülkelerin demokratik sistemi benimseyip uygulama derecelerini anlamak için, dinsel faktörlerden çok sosyo-ekonomik ve tarihi nedenler üzerinde daha fazla durmakta bulunmaktadır. Nitekim, " İslam ülkeleri diğer gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi, demokrasinin yerleşmesini engelleyen sosyo-ekonomik bir takım engelleri barındırmaktadır. Fakirlik, gelir adaletsizliği, feodal ilişkiler ve sahte demokratik kurumların arkasına saklanan otoriter liderler gibi faktörler çok daha önemli engellerdir" (Akyeşilmen, 2013, s. 348).

Ancak, günümüzde İslam ve Demokrasi tartışması sadece Ahmad'ın (2012) "Uyumluluk" ve "Uyumsuzluk" eksenleri olarak kabul ettiği teorik çerçevede yürümekte, giderek yeni boyutlar bu tartışmaya ilave olmaktadır. Tartışma yoğunlaştıkça hem İslam hem de Demokrasi'nin farklı yorumları ve kendi içerisindeki ayrışmalar gündeme gelmekte ve soru "İslam demokrasi ile uyumlu mu?"dan "hangi İslami yoruma göre ve hangi demokrasi türüne göre uyum"a gelerek, demokrasi kavramının kendisi ve onun farklı ülkelerdeki işleyişi de sorgulanmaya başlanmıştır. Ahmad'ın (2012 s. 81) dikkat çektiği gibi, artık sorulmaya başlanan yeni sorular, "kimin demokrasisi?, hangi demokrasi? ve ne için demokrasi?"dir. Çünkü, özellikle başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batı

medeniyetini temsil ettiğini iddia eden güçlerin 1990'ların sonrasında başta Ortadoğu olmak üzere, Asya, Afrika, Orta Amerika ve diğer bir çok bölgede sözde “demokrasi getirmek amacıyla” yapmış oldukları askeri müdahalelerin meydana getirdiği kanlı hafıza, bu soruların sorulmasına ve demokrasi fikrinin yeni sömürgeciliğin ideolojik bir aygıtı olup olmadığının sorgulanmasına yol açmıştır. Özellikle demokrasi getirmek üzere icra edilen askeri operasyonların hedefindeki ülkelerin önemli bir kısmının Irak, Libya ve Suriye gibi müslümanların çoğunlukta bulunduğu ülkeler olması, İslam ülkelerinde demokrasinin zor yoluyla getirilme teşebbüslerine şüpheyle bakılmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan, demokrasinin dış bir gücün zorlaması olmadan İslam ülkelerinde bilinçlenme yoluyla popüler talep haline gelmesi de, konunun üzerinde durulması gereken bir başka boyuttur (Bayat, 2015). Avrupa'daki demokrasi duygusu Reform ve Rönesans hareketlerinin doğal sonucu ve ülküsü olduğu gibi, bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde giderek “dış”tan daha fazla haber alabilen, eğitim ve gelir seviyesinin yükselmesine paralel olarak sosyal ve siyasi konulardaki bilinci artan ve Batılı sömürgecilerin ülkelerinde bıraktıkları seküler yönetici azınlık tarafından maruz bırakıldıkları aşağılanma karşısında haklarını talep etme seviyesine gelen geniş müslüman halk yığınlarının kendi inanç ve kültürlerine uygun yönetim modelleri arayışına girmeleri de benzer bir talebi gündeme getirmektedir (El Efendi, 2009; Bin Nebi, 1992).

İslam dünyasında bir çok siyasi ve sivil hareket, barışçıl şekilde seslerini duyurabilecekleri ve yönetimde söz sahibi olabilecekleri bir mekanizma olarak demokrasiye daha sıcak bakmaya başlamışlardır. Hatta silahlı mücadele taraftarı bazı kesimlerin de siyasi mücadeleye yöneldikleri görülmektedir.

“Bu olgunun iki önemli sebebi olduğu öne sürülebilir. Birinci sebep, demokrasi konusunda İslamcıların yaşadıkları tecrübelerdir. Hem kişisel hayatlarında hem de ülkelerinin genel seyrinde asıl sorunun demokrasinin varlığı değil, yokluğu olduğu daha net biçimde görülmektedir. Bu anlamda demokrasi İslamcılar için bir var oluş zemini ve sığınak vazifesi görmüştür. Yıldırım'ın (2014, s. 40) da ifade ettiği gibi, demokrasi “İslamcılar için sistem karşısında var olma araçlarının en faydalısı hatta en tercihe sayan olandır.” Bu ifade, demokrasinin İslamcılar açısından önemini göstermektedir. İkinci önemli etken, Batı dünyasının düşünsel anlamda yaşadığı kriz sürecinde modernliği yönelik eleştirileri ortaya koyan Post-modernitenin İslamcılık açısından bir eleştiri imkânı yaratması ve liberal değerlerin keşfedilmesidir.

Bu dönemde İslamcılar entelektüel açıdan önemli mesafeler kat etmiş modernlik, postmodernlik, liberalizm ve demokrasi gibi konular üzerinde daha ayrıntılı çalışmış ve daha derinlikli düşünceler üretmeye başlamıştır” (Koyuncu, 2015, s. 722).

Ancak, İslam dünyasını hayal kırıklığını uğratan olgu, müslümanların kendi dinlerinin gereği olarak demokrasi talep etmemeleri değil, tam tersine demokratik taleplerinin “demokratik” Batılı güçler tarafından açıkça desteklenen yerel “otoriter” iktidarlar tarafından ve çoğunlukla asker ve polis gücüyle bastırılmaya çalışılmasıdır. Başta Mısır olmak üzere, Ortadoğu coğrafyasının bir çok yerinde karşılaşılan olgu, bir taraftan “Müslüman ülkeler neden demokratik değil?” diye suçlamalar yönelten kesimin demokratik talepler karşısında ikircikli davranarak otoriterliği tercih etmesidir. Dolayısıyla, günümüzde demokrasi eğer bir sınav aracı olarak düşünülürse, bu sınavda kırık not alan İslam ülkeleri ve onun halkı değil, onu demokratik olmamakla suçlayan Batılı devletler ve batılı entellektüeller ile onların İslam ülkelerindeki müttefikleridir.

Kaynakça/Referanslar

- Ahmad, İ., (2012). Demokrasi ve İslâm. *Journal of Islamic Research*, 23(2).
- Akyeşilmen, N. (2013). İslam, Demokrasi ve İnsan Hakları: Esas Soru(n) Ne?. *Uluslararası Katılımlı İslamofobya Sempozyumu* kitabından Ankara: Merak Yayınları.
- Akyol, T. (2013). İslam Referanslı Demokrasi. *Hürriyet*, 12 Kasım.
- Bayat, A. (2015). İslâm'ı Demokratikleştirmek. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bin Nebi, M. (1992). İslam ve Demokrasi. (E. Göze, Çev.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- El-Efendi, A. (2009). *Nasıl Bir Devlet*. (H.T. Kösebalaban ve M. Çiftkaya, Çev.) II. Baskı, İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Esposito, J. ve Voll J. (1996). *Islam and Democracy*. New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Fazlur Rahman. (1986). The Principle of Shura and the Role of the Umma in Islam. M. Ahmad (Ed.) *State, Politics and Islam*. Indianapolis, IN: American Trust Publications.
- Güney, Ç. (2005). Büyük Orta Doğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi. *Avrasya Dosyası*, 11(3).
- Karaman, H. (2001). *Laik Düzendeki Dini Yaşamak 2*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, H. (2015). İslam ve Demokrasi Tartışmaları. *Yeni Şafak Gazetesi*, 13 Ağustos 2015.

Kedourie, E. (1994). *Democracy and Arab Political Culture*. Londra: Frank Cass.

Kerimoğlu, Y. (t.y.) *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, bey'at md.

Koyuncu, A. A. (2015). Dört Farklı Perspektiften İslam Demokrasi Tartışmaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 705-727.

Lewis, B. (1996). A Historical View: Islam and Liberal Democracy. *Journal of Democracy*, 7(2), 52-63.

Paley, J. (2002). Toward an Anthropology of Democracy. *Annual Review of Anthropology*, 31, 469-96 (471).

Sarıgül, H. (2016). *Demokrasi İslam ve Ötesi*. Mana Yayınları.

Sorularla İslamiyet. (2017). *Demokrasi ne demektir...*, Erişim tarihi: 01.01.2017 <https://sorularlaislamiyet.com/>

The Economist. (2015). *Demokrasi Endeksi Araştırması*. Erişim tarihi: 01.01.2017 <http://jurnalist.com.tr/haberdetay.asp?haberid=9476>